

HORROR METAFIZYCZNY

MADAGASKAR

INSPIROWANY ŁOSAMI WYBITNYCH POŁAKÓW
ŻYDOWSKIEGO POCHODZENIA

MATERIAŁY EDUKACYJNE

TEATR ŻYDOWSKI W WARSZAWIE | TEATR PAPAHEMA

Szanowni Państwo,

oddajemy w Wasze ręce program edukacyjny nawiązujący do spektaklu pt. „Madagaskar”, który powstał w ramach współpracy niezależnego Teatru PAPAHEMA ze stołecznym Teatrem Żydowskim im. Estery Rachel i Idy Kamińskich. Przedstawienie, operujące środkami typowymi dla teatru absurdu, porusza złożoną problematykę tożsamości – mierzenia się z nią, wyparcia się jej oraz wykluczenia, którego bywa ona powodem. Temat niełatwy, choć podany w lekkiej formie. Bardzo zależy nam na tym, by spektakl, który mają Państwo okazję obejrzeć wraz z młodzieżą, stał się punktem wyjścia do refleksji nad wspomnianymi mechanizmami. Dlatego zwracamy się do Państwa – Nauczycieli, Wychowawców, Opiekunów naszych Młodych Widzów z propozycją lekcji nawiązujących do przedstawienia, wyjaśniających niektóre jego wątki, poszerzających perspektywę, którą – wraz z gronem realizatorów na czele z autorką tekstu Magdaleną Drab i reżyserką Gosią Dębską – obraliśmy. Scenariusze lekcji stworzyli nauczyciele języka polskiego (Magdalena Dziejma) i historii (Paweł Szczęsny), z którymi mieliśmy już przyjemność współpracować przy realizacji podobnych działań, a także Hanna Kłosszewska, koordynatorka programów edukacyjnych w Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN – osoby doświadczone w pracy z młodzieżą, którym, podobnie jak nam, zależy na tym, aby teatr dostarczał młodym odbiorcom wiedzy na temat zjawisk kulturowych, ale też – a może przede wszystkim – uczył ich empatii i tolerancji, żeby na pasach zieleni nie powstawały kolejne Madagaskary, kolejne miejsca, gdzie więzi się ludzi, z którymi nie wiadomo co zrobić.

Teatr PAPAHEMA

SCENARIUSZ NR 1

„ŻYDZI (?) NA MADAGASKAR” – POLITYKA II RP WOBEĆ LUDNOŚCI ŻYDOWSKIEJ

Autor: Paweł Szczęsny

Scenariusz może być realizowany na lekcji historii w liceum ogólnokształcącym i technikum (przed reformą i po reformie). Odpowiada on treściom zgodnym z podstawą programową tych przedmiotów.

UCZEŃ:

- historia – „przed reformą”:
 - analizuje strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej, w tym strukturę narodowościowo-wyznaniową, oraz charakteryzuje politykę II Rzeczypospolitej wobec mniejszości narodowych i jej uwarunkowania;
- historia – „po reformie”:
 - charakteryzuje strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej, uwzględniając jego wielonarodowy, wielokulturowy i wieloreligijny charakter,
 - charakteryzuje życie polityczne w Polsce w czasie rządów sanacyjnych.

CELE ZAJĘĆ

1. WIADOMOŚCI

Uczeń zna:

- rozmieszczenie mniejszości żydowskiej na ziemiach polskich w okresie międzywojennym,
- politykę środowisk politycznych i władz II Rzeczypospolitej wobec mniejszości żydowskiej,
- najważniejsze przyczyny emigracji ludności żydowskiej w latach 20. i 30. XX wieku.

2. UMIEJĘTNOŚCI

Uczeń potrafi:

- wyjaśnić terminy: asymilacja państwowa, asymilacja narodowa, getto ławkowe, numerus clausus,
- wyjaśnić związek między sytuacją polityczną i gospodarczą w Polsce a emigracją ludności żydowskiej,
- ocenić politykę władz II RP wobec mniejszości żydowskiej,
- selekcjonować wiadomości z różnych typów źródeł,
- formułować argumenty podtrzymujące stanowisko w sporze dotyczącym oceny stosunku społeczeństwa i władz II RP wobec mniejszości żydowskiej.

METODY PRACY

Praca pod kierunkiem z tekstami źródłowymi, pogadanka, burza mózgów, opowiadanie, praca pod kierunkiem z mapą II RP.

PRZYGOTOWANIE DO ZAJĘĆ

1. Środki dydaktyczne:

- fragment scenariusza spektaklu pt. „Madagaskar”,
- mapa ścienna lub z zasobów Internetu ukazująca rozmieszczenie mniejszości religijnych i narodowych w II RP,
- materiały źródłowe.

2. Zadanie dla ucznia przed lekcją:

- zapoznanie się z biografiami bohaterów spektaklu,
- zapoznanie się z materiałami filmowymi na platformie youtube.com: <https://youtu.be/phW3CjwoJAM>, <https://youtu.be/OFSCWAIC-S8>,
- przypomnienie sceny ze spektaklu pt. „Madagaskar” – monolog LUDWIKA ZAMENHOFA o dramacie podziałów na narody i rozmowa ze STANISŁAWEM LEMEM o tym, że „litery ż nie ma w alfabecie esperanto”.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Rozmowa na temat planów polskiej polityki kolonialnej na podstawie materiałów filmowych:

- czy Polska po I wojnie światowej miała realne szanse na posiadanie kolonii,
- jakie argumenty, według niektórych polityków, przemawiały za posiadaniem kolonii,
- jakie tereny brano pod uwagę,
- dlaczego pomysł stworzenia z Polski państwa kolonialnego nie został zrealizowany.

2. Rozmowa na temat spektaklu „Madagaskar”:

- poproś uczniów o przypomnienie sobie fragmentu spektaklu – monolog LUDWIKA ZAMENHOFA o dramacie podziałów na narody i rozmowa ze STANISŁAWEM LEMEM o tym, że „litery ż jest zabarwiona narodowo”,
- porozmawiaj z uczniami na temat tej sceny i wspólnie zastanówcie się, co oznacza stwierdzenie, że „litery ż nie ma w alfabecie esperanto”.

3. Praca z mapą II RP przedstawiającą strukturę religijną i narodowościową:

- przedstaw uczniom mapę rozmieszczenia mniejszości narodowych w II RP (może być mapa ścienna lub materiały na: <https://www.polska1918-89.pl/spoleczenstwo-ii-rzeczypospolitej,22.html>,
- zadaj pytania:
 - gdzie znajdowały się największe skupiska ludności żydowskiej,
 - jak duży odsetek ludności żydowskiej zamieszkiwał II RP w latach 30,
- metodą „burzy mózgów” spróbujcie znaleźć wyjaśnienie różnic między przyznawaniem się do narodowości żydowskiej a deklarowanym wyznaniem judaistycznym.

4. Praca z materiałami źródłowymi (załączniki):

- podziel uczniów na 8 grup,
- rozdaj grupom materiały źródłowe:
 - Grupy 1-2: „Wystąpienia antyżydowskie w latach 20”,
 - Grupy 3-4: „Ekonomiczne źródła antysemityzmu w II RP”,
 - Grupy 5-6: „Getto ławkowe i numerus clausus”,
 - Grupy 7-8: „Władze sanacyjne wobec emigracji żydowskiej”.

5. Podsumowanie:

Na podstawie wyników prac poszczególnych grup spróbujcie wymienić najważniejsze przyczyny emigracji żydowskiej w latach 20. i w latach 30. XX wieku, zaznaczcie, które z nich dominowały w pierwszym, a jakie w drugim okresie.

INSTRUKCJA PRACY W GRUPACH 1-2

Przeanalizujecie materiały źródłowe i odpowiedzcie na poniższe pytania:

Źródło 1. Sprawozdanie Komendy Okręgu III Policji Państwowej w Kielcach z dn. 28. 07. 1921 r.

W dniu 6 lipca b.r. do Kielc przybyły 4 pociągi pancerne z powstańcami Góernośląskimi. [...] Za cały czas swego pobytu w Kielcach powstańcy, puszczeni do miasta bez żadnej kontroli, dopuszczali się w Kielcach gwałtów na ludności żydowskiej i napadów na sklepy i mieszkania prywatne na krańcach miasta. Uzbrojeni w rewolwery i ręczne granaty, wąfęsali się po Kielcach, bili Żydów i obcinali im brody. Gwałtów i napadów dopuszczali się powstańcy jedynie na ludności żydowskiej, którą obiecywali wyrząną. [...] W dniu 10/7 zostało w niedzielę na ulicy Małej aresztowanych dwóch powstańców, którzy przechodząc po wspomnianej ulicy, bili napotkanych Żydów.

Źródło: Piotr Bąblewski, „Wypadki antyżydowskie w Kielcach w dniach 6–14 lipca 1921 roku, czyli rzecz o «bandyceniu się» powstańców śląskich”, „Studia Muzealno-Historyczne”, tom 8, 2016 s.97-105

Źródło 2. Wycinki prasowe związane z wyborem i śmiercią prezydenta Gabriela Narutowicza

Źródło: <http://sbc.wbp.kielce.pl/dlibra/doccontent?id=5962>

Źródło: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/doccontent?id=7738>

PYTANIA:

1. Jakie informacje można znaleźć w zamieszczonych źródłach?
2. Jakim wydarzeniom politycznym towarzyszyły antyżydowskie wystąpienia?
3. Jakie środowiska brały udział w antysemitkich wystąpieniach?

INSTRUKCJA PRACY W GRUPACH 3-4

Przeanalizujecie materiały źródłowe i odpowiedzcie na poniższe pytania:

Źródło 1. „Przytyk¹ i stragan”

Walka o stragan zaczyna się nie dlatego, że przy straganach może się pomieścić bezrobocie wiejskie. Zaczyna się to dlatego, że dokąd indziej nie można iść, drogi są zamknięte, ziemi brak, że założenie nowego gospodarstwa, nawet gdyby się miało ziemię, kosztuje wiele, że stragan jest najbliższy, najbardziej dostępny, najszybciej odrzucający zyski. Ten stragan także niczemu nie pomoże, ludności bez pracy nie wchłonie. Będzie stanowił ulgę większą, ale nie zupełną. Ale handlarz dla wsi dzisiejszej to bogacz posiadający u siebie skarb z cukrem, naftą, zapatkami, żelazem. Tylko dla nas, patrzących z góry, ten handeł jest istotnie nędzarzem. Dla chłopca to człowiek, o którym z lamentem slyszymy w sądzie, że zarabia kilkadziesiąt złotych dziennie. Chłop byłby szczęśliwy, gdyby zarabiał ich kilkanaście. Ten człowiek w jarmułce żywi się śledziami i kartoflami, ale ten drugi człowiek w kozuchu żywi się tylko kartoflami.

INSTRUKCJA PRACY W GRUPACH 5-6

Przeanalizujecie materiały źródłowe i odpowiedzcie na poniższe pytania:

Źródło 1. List prof. Eleasara J. Feuermana do redakcji „Zeszytów Literackich” z 1992 r.

[...] w latach 1937-38 rzeczywiście wprowadzono na uczelniach w Polsce dyskryminację Żydów, ale nie „numerus clausus”, który już istniał, lecz nową, dodatkową, a mianowicie tzw. „getto ławkowe”. Zarządzenie to było rzekomo dyktowane troską o „spokój na uczelniach”, a więc miało zapobiec awantom przeciwko Żydom, zapewnić normalny tok studiów, który przez te nieustające awantury bywał przerywany i uchronić studentów Żydów przed prześladowaniami i napadami bojówek (izolacja Żydów od innych studentów miała stanowić zaspokojenie żądań prawicy). W istocie prowadziło to — pominąwszy już samą hańbę izolacji — do pogorszenia sytuacji: bojówki miały ułatwione zadanie. [...] Studenci Żydzi nie pogodzili się z tym rozporządzeniem, nakazującym im siedzenie w wyznaczonych ławkach, a ponieważ w innych siedzieć nam nie dawano, wystuchiwaliśmy wszystkich wykładów stojąc na końcu sali. [...] Takie stanie przez kilka godzin nie było łatwe, nawet kiedy bojówka się nie zjawiała. W jednym wypadku moja koleżanka, Helena Göttlinger, zaślabiła i student — Polak, Janusz Wójcikowski, widząc to ustąpił jej swojego miejsca. Drogo za to zapłacił, bo został potem napadnięty przez bojówkę, bardzo ciężko pobity i z wieloma szwami na głowie musiał przez dłuższy czas leżeć w szpitalu.

Źródło: <https://www.zeszytyliterackie.pl/1484-2/>

Źródło 2. Lata 30., pikietą Obozu Narodowo-Radykalnego przed gmachem Politechniki Lwowskiej z żądaniem wprowadzenia getta ławkowego

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Antysemityzm#/media/Plik:%C5%BB%C4%85damy_urz%C4%99dowego_getta_Ob%C3%B3z_Narodowo-Radykalny_Politechnika_Lwowska.jpg

Po prostu element o stopie życiowej niższej nawet od żydowskiego getta — getto to podważa. [...] Ale Żyd przytycki nie tylko nie zamieni swego małego handelku na nowoczesny sklep w samym Radomiu, nie zamieni warsztatu na zakład, młyna na fabryczkę. On nie tylko nie może pójść wyżej, on w ogóle nie ma dokąd pójść.

1. W Przytyku, w miejscowości niedaleko Radomia, w marcu 1936 r. miały miejsce starcia między ludnością polską i żydowską, w trakcie których zginęły 3 osoby: żydowskie małżeństwo i Polak.

Źródło: Ksawery Pruszyński, „Podróż po Polsce”, Warszawa 1937 s.61-77

Źródło 2. Materiały prasowe wzywające do bojkotu sklepów prowadzonych przez Żydów.

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Antysemityzm>

PYTANIA:

1. Jakie informacje można znaleźć w zamieszczonych źródłach?
2. Jakie były przyczyny starć polsko-żydowskich w Przytyku?
3. Czy wezwanie do bojkotu sklepów prowadzonych przez Żydów mogła być skuteczna?

PYTANIA:

1. Jakie informacje można znaleźć w zamieszczonych źródłach?
2. Jakie były przyczyny wprowadzenia na uczelniach „getta ławkowego”?
3. Jakie były konsekwencje segregacji studentów na polskich uczelniach?

INSTRUKCJA PRACY W GRUPACH 7-8

Przeanalizujecie materiały źródłowe i odpowiedzcie na poniższe pytania:

Źródło 1. Wspomnienia polskiego dyplomaty Wiktora Drymmera¹.

Na terenie międzynarodowym, sprawa Żydów polskich była przez nas traktowana jako problem kraju przeludnionego, dążącego do otwarcia emigracji. [...] po objęciu rządów Francji przez Bluma² i po zmianie na stanowisku ministra kolonii, udało się uzyskać zgodę na wpuszczenie Żydów polskich na Madagaskar. Celem zbadania warunków klimatycznych i warunków pracy, wysłałem na Madagaskar trzyosobową Komisję [...]. Komisja nasza oceniła Madagaskar, jako przyszły teren osadniczy, bardzo pozytywnie. Ja jednak, sparzony na doświadczeniach z podobnymi komisjami [...], wysłałem dodatkowo na Madagaskar A[rkade]go Fidlera, znanego pisarza podróżniczego, [...]. Fidler pisał entuzjastyczne artykuły, które po rozgłoszeniu przez prasę o otwarciu się możliwości emigracyjnych na Madagaskar, wywołały ze strony kół narodowych nowe hasło: „Madagaskar tylko dla Polaków” – „Żydz do Palestyny”.

1. Wiktor Tomir Drymmer (1896-1975) - dyplomata, żołnierz wywiadu – Oddziału II Sztabu Generalnego WP, kapitan piechoty Wojska Polskiego

2. Léon Blum (1872-1950) - socjalistyczny polityk francuski, trzykrotny premier Francji

Źródło: Wiktor Tomir Drymmer, „Zagadnienia żydowskie w Polsce w latach 1935-1939”, „Zeszyty Historyczne” 13, 1968 s. 55-75

Źródło 2. Ustawa o pozbawieniu polskiego obywatelstwa

Poz. 190 i 191 ————— Dziennik Ustaw Nr 22 Str. 340

191

U S T A W A

z dnia 31 marca 1938 r.

o pozbawianiu obywatelstwa.

Art. 1. Obywatel polski, przebywający za granicą, może być pozbawiony obywatelstwa polskiego, jeżeli:

- a) działał za granicą na szkodę Państwa Polskiego lub
- b) przebywając nieprzerwanie za granicą co najmniej przez lat 5 po powstaniu Państwa Polskiego, utracił łączność z państwowością polską lub
- c) ~~przebywając za granicą, nie powrócił do Polski w oznaczonym terminie na wezwanie urzędu zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej.~~

Art. 2. (1) Orzeczenie o pozbawieniu obywatelstwa polskiego wydaje Minister Spraw Wewnętrznych na wniosek Ministra Spraw Zagranicznych.

(2) Orzeczenie to nie wymaga uzasadnienia i jest natychmiast wykonalne.

(3) Orzeczenie to podlega zaskarżeniu do Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

Art. 3. (1) Utrata obywatelstwa polskiego męża rozciąga się na jego żonę, zaś ojca (nieslubnej matki) — na jego (jej) dzieci w wieku do lat 18, jeżeli osoby te przebywają za granicą i nie zostały w orzeczeniu o pozbawieniu wyłączone spod utraty obywatelstwa.

(2) ~~Wyłączenie żony i dzieci może nastąpić, jeżeli z całokształtu stosunków życiowych wynika, że nie pozostawały one w faktycznej~~

wspólności małżeńskiej, bądź rodzinnej z mężem, bądź ojcem [nieslubną matką] i nie zachodzą co do nich okoliczności, przewidziane w art. 1 ustawy niniejszej.

Art. 4. Obywatelstwa polskiego można pozbawić również samoistnie żonę obywatela polskiego, jeżeli z całokształtu jej stosunków życiowych wynika zerwanie faktycznej wspólności małżeńskiej i jeżeli zachodzą co do niej okoliczności, przewidziane w art. 1 ustawy niniejszej.

Art. 5. (1) Osoby, które zostały pozbawione obywatelstwa polskiego na podstawie art. 1 lit. a) ustawy niniejszej, nawet po uzyskaniu obcego obywatelstwa, mogą jedynie za uprzednią zgodą Ministra Spraw Wewnętrznych przebywać czasowo na obszarze Państwa Polskiego.

(2) Kto wbrew powyższemu przepisowi przebywa na obszarze Państwa Polskiego, ulega karze więzienia do lat 5 i grzywny.

Art. 6. Wykonanie ustawy niniejszej porucza się Ministrowi Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych.

Art. 7. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej: *I. Mościcki*
Prezes Rady Ministrów
i Minister Spraw Wewnętrznych:
Stanisław Skłodowski

Źródło: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19380220191>

Źródło 3. List internowanych Żydów do prezydenta Mościckiego

„My około 6000 obywateli polskich wysiedleni w najbrutalniejszy sposób z granic rzeszy niemieckiej pozbawieni przez władze niemieckie dorobku całego życia przymusowo zatrzymani w Zbąszyniu¹ od 10 dni znajdujemy się w straszliwych niemożliwych do zniesienia warunkach osadzeni w starych drewnianych stajniach o przeciekającym dachu jesteśmy wraz z dziećmi starcami kobietami narażeni na dotkliwie zimno i pozbawieni najprymitywniejszych potrzeb (woda oświetlenie itp.) pogody panujące tu od kilku dni pogorszyły znacznie stan zdrowotny wysiedleńców choroby szerzą się w zastraszający sposób około 1000 ludzi zwraca się codziennie po pomoc lekarską zdarzają się przypadki obłądki w każdej chwili grozi nam wybuch epidemii błagamy cię panie prezydencie o litość nad nami uchronń nasze dzieci i starców od śmierci a nam przywróć wolność”.

1. Obóz przejściowy dla Żydów – obywateli polskich, wysiedlonych z Niemiec (1938-1939) w ramach tzw. Akcji Polskiej (Polenaktion) i niewpuszczonych do Polski z powodu utraty obywatelstwa.

Źródło: <https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,25137107,szukalem-kogos-kto-pokaze-mi-slady-piekla-szczygiel-poluje.html>

PYTANIA:

1. Jakie informacje można znaleźć w zamieszczonych źródłach?
2. Z jakich powodów polskie władze rozważały możliwość osadnictwa żydowskiego na Madagaskarze?
3. Jakie były konsekwencje segregacji studentów na polskich uczelniach?
4. Jaką postawę przyjęły władze sanacyjne wobec antysemickiej polityki III Rzeszy?

SCENARIUSZ NR 2

TO, CO ZOSTAŁO Z..., CZYLI MADAGASKAR. OPOWIEŚĆ O TYM, KIM JESTEŚMY, O TOŻSAMOŚCI ORAZ O TYM, CZY UCIECZKA DO WOLNOŚCI I PRAWDY JEST MOŻLIWA

Autorka: Magdalena Dziejma

Scenariusz dla szkół ponadpodstawowych

1. Przygodę ze spektaklem rozpoczynamy jeszcze przed jego obejrzeniem. Informujemy uczniów, że historia opowiedziana w przedstawieniu będzie dotyczyła sześciorga znanych postaci: **Stanisława Lema**, **Juliana Tuwima**, **Ludwika Zamenhofs**, **Heleny Deutsch**, **Heleny Rubinstein**, **Samuela Goldwyna**. Dzielimy klasę na 6 grup. Każda z grup ma zgromadzić informacje na temat przydzielonego jej bohatera (lewa kolumna karty pracy).

2. Tę część lekcji realizujemy już po obejrzeniu spektaklu. Podczas rozmowy z klasą, metodą „burzy mózgów”, gromadzimy spostrzeżenia dotyczące świata przedstawionego. Odpowiedzi zapisujemy na tablicy lub arkuszu papieru w formie mapy mentalnej.

Pytania pomocnicze:

- Jak można rozszyfrować termin Żypo, jakim określają się bohaterowie sztuki?
 $\text{ŻYPO} = \text{ŻY(D)} + \text{PO(LAK)}$
- Co sugeruje takie określenie? Do jakiego pojęcia się odnosi?
Proponowane odpowiedzi: narodowość, tożsamość, obywatelstwo.
- Grupy, każda we własnym zakresie, próbuje zdefiniować, czym jest tożsamość. Będzie to nam potrzebne do dalszych rozważań. Zapisujemy wypracowane wnioski. Tożsamość jest (proponowane odpowiedzi):
 - świadomością, kim się jest,
 - poczuciem przynależności do miejsca,
 - poczuciem przynależności do narodu,
 - poczuciem przynależności do jakiejś społeczności,
 - poczuciem przynależności do kultury,
 - poczuciem wspólnotowości,
 - osobowością ukształtowana przez pewne wartości,
 - przeświadczeniem, że nie jest się samym, itp.

- Uczniowie przywołują spostrzeżenia na temat tożsamości bohaterów sztuki.

Proponowane odpowiedzi:

- Żydzi urodzeni w Polsce,
- migranci,
- obywatele świata.

3. Dalsza praca w grupach. Uczniowie wracają do kart pracy. W prawej kolumnie wpisują swoje spostrzeżenia dotyczące obecności bohaterów w sztuce – co robią, co mówią lub co się o nich mówi.

Możliwe odpowiedzi:

SAMUEL GOLDWYN

- Lewa kolumna: Producent filmowy, założyciel wytwórni Metro Goldwyn Mayer, pochodzący z warszawskich Nalewek. Jego prawdziwe imię to Szmul. Zdobywca jedenastu Oscarów. Człowiek sukcesu. Odbił długą drogę, nim znalazł się w Stanach Zjednoczonych.
- Prawa kolumna: zmienia nazwisko na Sammy Goldwyn, „nie jestem Polakiem”, „Americanocosmopolitożydovipo”, „swój chłop”, „magnetyczny gość”.

HELENA DEUTCH

- Lewa kolumna: Wybitna psycholożka, uczennica Zygmunta Freuda, urodzona w Przemysłu.
- Prawa kolumna: Matka, „Matka psychoanalizy”, z kompleksem Elektry (rywalizująca z mężczyznami, szuka ich uznania, niedojrzała, śni o ptaku, co psychoanaliza może tłumaczyć jako fantazjowanie o męskim członku, czyli o wejściu w rolę mężczyzny), tęskni za rodzinnym miastem.

HELENA RUBINSTEIN

- Lewa kolumna: Właścicielka marki kosmetycznej. Wynalazczyni rewolucyjnych kosmetyków i właścicielka fortuny. Wielbicielka blichtru, dzieł sztuki i zbytku. Urodzona na krakowskim Kazimierzu.
- Prawa kolumna: „Szczercząca zęby od rana”, wygimnastykowana, kobieta-marka.

JULIAN TUWIM

- Lewa kolumna: Genialny poeta artystycznej grupy Skamander. Polski Żyd pochodzący z Łodzi. Autor wierszy, które na zawsze weszły do kanonu polskiej literatury. Ironista, erudyta. W latach 30. XX wieku był obiektem nagonki antysemitycznej.
- Prawa kolumna: Zżyma się na myśl o stereotypowym wizerunku Żyda, wymienia elementy tego stereotypu, miga się od udziału w odgrywaniu „ofiary Izaaka”.

LUDWIK ZAMENHOF

- Lewa kolumna: Żyd pochodzący z Białegostoku, lekarz, twórca uniwersalnego języka esperanto. Wielokrotnie nominowany do pokojowej Nagrody Nobla. Orędownik pokoju i porozumienia ponad podziałami.
- Prawa kolumna: Chciał pokoju i szczęścia wszystkich ludzi, multilingwalny (posługujący się wieloma językami), strajkuje, udając kokosa.

STANISŁAW LEM

- Lewa kolumna: Pisarz znany z literatury science fiction. Polak-Żyd ze Lwowa, pierwotne brzmienie jego nazwiska to Lehm. Pochowany w obrządku katolickim. Zafascynowany nauką i przyszłością.
- Prawa kolumna: Bardzo szanowany człowiek, organizują na jego cześć akademie, usunął literę „h” z nazwiska, wykreślił krewnych z życiorysu, „nie jestem Żydem”, konstruktor (teoretyczne zamiłowanie).

4. Uczniowie proponują hasła/pojęcia/problemy (zielona elipsa na karcie pracy), wokół których, ich zdaniem, koncentruje się historia bohaterów.

5. Efekty dociekań i rozważań pokazują, iż losy i wypowiedzi bohaterów koncentrują się wokół problemów węzłowych takich jak:

- TOŻSAMOŚĆ (Samuel Goldwyn),
- GENDER i ROLA SPOŁECZNA (Helena Deutsch i Helena Rubinstein),
- HOLOKAUST (Julian Tuwim),
- JĘZYK – esperanto (Ludwik Zamenhof),
- ESKAPIZM (Stanisław Lem).

6. W dalszej części lekcji, podczas której cała klasa widzi efekty badań (zapiski na karcie pracy), które możemy udostępnić na ekranie/tablicy, wszyscy starają się odpowiedzieć na pytania:

- Jak problem urodzenia i tożsamości polsko-żydowskiej traktował Samuel Goldwyn? Dlaczego zmieniał nazwisko?
- Czym dla Heleny Deutsch była jej płeć? Pomogła jej w życiu czy była przeszkodą? Jak traktuje ona przypisywaną kobiecie rolę społeczną?
- Czym dla Heleny Rubinstein była jej płeć? Pomogła jej w życiu czy była przeszkodą? Jak ona traktuje przypisywaną kobiecie rolę społeczną?
- Dlaczego Julian Tuwim nie chce grać Izaaka w „zabawie” w „ofiara Izaaka”?

- Czym dla Zamenhofs był język? Dlaczego wymyślił esperanto?
- Dlaczego rodzina Stanisława Lema pozbyła się litery „h” z nazwiska? Dlaczego Lem uciekał od prawdy o swoim pochodzeniu?

*Przykładowa analiza postaci w kontekście zaproponowanej problematyki znajduje się w aneksie pod konspiektem lekcji.

W tej części lekcji chodzi o to, by brała w niej udział cała klasa, by spostrzeżenia dotyczące problemów poszczególnych postaci nikomu nie umknęły i by wynikały ze wspólnego odczytania idei dramatu.

7. Na zakończenie lekcji można również omówić główne założenia konwencji spektaklu w nawiązaniu do idei teatru absurdu:

- nauczyciel objaśnia uczniom, czym jest teatr absurdu i czym charakteryzuje się konwencja groteskowa,
- uczniowie wymieniają elementy przedstawienia, które, ich zdaniem, realizują założenia teatru absurdu (proponowane odpowiedzi):
 - umiejscowienie w jednej przestrzeni tak różnych postaci jak Tuwim, Lem, Zamenhof, Deutsch, Rubinstein i Goldwyn,
 - koncepcja życia po życiu (postaci – zombie),
 - Madagaskar jako miejsce swoistego „czyśćca” i „ziemi obiecanej”,
 - określenie Żypo – dla nazwania ludzi o „niedookreślonej tożsamości”,
 - koncepcja unoszącej się nad wodami Oceanu Indyjskiego Prażmatki,
 - mieszanie fantastyki z prawdziwymi wątkami biograficznymi,
 - konwencja burleski – elementy muzyczne, rozrywkowe melodie podejmujące jednak poważne tematy (forma teatralna, posługująca się muzyką, parodiująca poważne tematy, charakteryzuje się krzykliwością, groteskowością i żartobliwością; często ma charakter ludyczny, bywa wulgarna).
- zapytaj uczniów, dlaczego – według nich – twórcy posłużyli się taką konwencją (poniżej możliwa odpowiedź):

Konwencja groteskowa ma długą tradycję podejmowania tematów trudnych i ciężkich, np. średniowieczne motywy śmierci czy współczesne odniesienia do świata polityki (np. Julian Tuwim „Bał w operze”). Tak jest i w tym przypadku. Przerysowane postaci, odkształcony język, odrealniona rzeczywistość wyraźniej pokazują problemy stanowiące główną treść dramatu.

ANEKS: Treści pomocne w analizie

HOLOKAUST (Julian Tuwim)

Tuwim opowiada o stereotypie Żyda. Bolesnym obrazie, który jest niczym policzek dla wielu Polaków o żydowskich korzeniach. Swoje poglądy poeta wyraził w eseju „My, Żydzi polscy”, napisanym w 1. rocznicę powstania w getcie warszawskim. Tuwim uważa się za Polaka, nieprzyzwoite i głupie jest, jego zdaniem, dzielenie Polaków na „rodowitych” i „nierodowitych”.

Ta RANGA – ranga Żyda Doloris Causa – niechaj będzie udzielona polskiemu poecie przez naród, który go wydał. Nie za żadne zasługi, bo ich przed wami nie mam. Będę to uważał za awans i najwyższą nagrodę za tych parę wierszy polskich, które może mnie przeżyją i pamięć o których związana będzie z moim imieniem – imieniem Żyda polskiego.

(...) My Żydzi Polscy... My, wiecznie żywi – to znaczy ci, którzy zginęli w ghetach i obozach, i my widma – to znaczy ci, którzy zza mórz i oceanów wrócimy do kraju i będziemy straszyć wśród ruin swymi w całości zachowanymi cielskami i upiornością niby to zachowanych dusz.

(...) My, poduszeni w komorach gazowych i przetopieni na mydło, którym nie zmyje się ani śladów naszej krwi, ani piętna grzechów świata wobec nas.

My, których mózgi tryskały na ściany naszych nędzarskich mieszkańek i na mury, pod którymi nas masowo rozstrzelowano – tylko za to, że jesteśmy Żydami.

(...) My, Szlojmy, Srule, Moški, parchy, bejlisy, gudłaje - my, których imiona i przezwiska prześcigną w dostojności brzemienia wszelkich Achillesów, Chrobrych i Ryszardów o Lwich Sercach.

(...) My, z karabinami na barykadach, wśród ruin naszych bombardowanych z powietrza domostw; my, żołnierze wolności i honoru...

(...) My, makabryczny rezerwat, my, ostatni Mohikanie, niedobitki rzezi, które jakiś nowy Barnum może obwozić po świecie, obwieszczając na pstrych plakatach: „Niesłychane widowisko! The biggest sensation in the world! Żydzi polscy-żywi i prawdziwi!” My, Gabinet Okropności, Schreckenskammer, Chambre des Tortures! “Osoby nerwowe upraszane są o opuszczenie sali! (...)

Julian Tuwim, „My, Żydzi polscy”, <http://readlist.pl/cykle/judaica/julian-tuwim-zydzi-polscy/>

Madagaskarski Tuwim staje się nagle bohaterem performansu – zabawy w „ofiara Izaaka” (ofiara Izaaka – biblijna opowieść o dziecku, które ojciec składa w ofierze całopalnej, by dowieść miłości do Boga). Ofiara całopalna to – HOLOKAUST. Pytanie, które się rodzi, to: dlaczego zabawa w „ofiara Izaaka” ciągle trwa? Dlaczego nie ma końca? Odpowiedź znajdziemy w wypowiedziach bohaterów, a także w przytoczonym tekście Tuwima „My, Żydzi polscy”.

Opowieść o Izaaku staje się tu barwnym pretekstem usprawiedliwiającym przemoc i dominację człowieka nad człowiekiem. Nagromadzenie sytuacji o charakterze przemocowym powoduje, że „inny” czuje się bezbronny, zaszczyty, pozbawiony racji i prawa głosu. Chciałby ostatecznie zniknąć. Tuwim chciałby umrzeć naprawdę, zostać tylko w cytatach, chce, by pozostała po nim nieśmiertelna sława poety. POETY, a nie Żyda albo ŻyPo. Dowiadujemy się, że może mu się to udać, jeśli „się pokaja”, jeśli zmieni wygląd, jeśli nie będzie „zażydzał” polskiej kultury. Ten cynizm jest dowodem na to, że ludzkość „nie odrabia lekcji” z historii.

KARTA BOHATERA

IMIĘ I NAZWISKO:

Wiadomości zgromadzone przed spektaklem:

Czego dowiedzieliśmy się o bohaterze ze spektaklu (opinie, cytaty):

Hasła, problemy, wokół których może koncentrować się historia bohatera:

„ŻYPO”. ROZMOWY O TOŻSAMOŚCI

Autorka: Hanna Kłoszewska

Scenariusz dla szkół ponadpodstawowych

UCZEŃ:

- rozumie dylematy tożsamościowe polskich Żydów na przełomie XIX i XX wieku,
- rozumie złożoność funkcjonowania tożsamości społecznej,
- poznaje twórczość Juliana Tuwima i Zuzanny Ginczanki,
- doskonalą umiejętności interpretacji tekstów literackich,
- poznaje (lub utrwała) pojęcia: asymilacja, syjonizm.

METODY I FORMY PRACY:

pogadanka, praca indywidualna, praca w grupach, praca z tekstem.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

wiersz „Żydek” Juliana Tuwima, wiersz „Łowy” Zuzanny Ginczanki, cytaty ze spektaklu „Madagaskar”, cytaty z wypowiedzi Juliana Tuwima, definicje pojęć.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Wprowadzenie – rozmowa o tożsamości:

- zapytaj uczennice i uczniów o to, co to znaczy, że ktoś utożsamia się z daną grupą, poproś o podanie przez nich przykładów różnych tożsamości zbiorowych,
- poproś, aby każdy indywidualnie na kartce zapisał, z jakimi grupami się utożsamia,
- zapytaj, ile grup wskazali w swoich odpowiedziach (uwaga: nie prosz o nazwanie tych grup na forum klasy, poproś jedynie o podzielenie się liczbą wypisanych grup),
- poproś, aby z wypisanych przez siebie grup wybrali tylko dwie – resztę skreślili, zapytaj, czy było to łatwe zadanie,
- następnie poproś, aby wybrali tylko jedną grupę; zapytaj, jak się czują z tym wyborem, czy wybrana grupa wyraża w pełni ich tożsamość.

2. Praca w grupach – interpretacja wierszy Juliana Tuwima i Zuzanny Ginczanki:

- rozdaj klasie wiersze – „Żydek” Juliana Tuwima oraz „Łowy” Zuzanny Ginczanki, daj czas na indywidualne zapoznanie się z tekstami,
- podziel klasę na grupy, część grup dostanie do interpretacji wiersz Juliana Tuwima „Żydek”, część – wiersz Zuzanny Ginczanki „Łowy” (w załączniku pytania pomocnicze dla grup),
- każda grupa prezentuje swoje odpowiedzi na pytania dotyczące wierszy,
- przeczytaj klasie fragment wypowiedzi Juliana Tuwima z „Naszego Przeglądu” z 1924 roku: „Ja natomiast jestem Żydem spolszczonym. Owym Żydem Polakiem i nic mnie nie obchodzi, co jedna i druga storna o tym powie. Wychowany w kulturze polskiej... przyzwyczałem się z całej duszy do polskości”,
- zapytaj uczniów, jak interpretują ją w kontekście omawianych utworów.

3. Stworzenie kontekstu historycznego:

Wprowadź kontekst historyczny. Opowiedz o idei asymilacji, która narodziła się w XIX wieku. Powiedz, że właśnie tę drogę wybrał poeta Julian Tuwim i poetka (tworząca w tym samym okresie) – Zuzanna Ginczanka. Oboje mieli żydowskie korzenie, ale tworzyli w języku polskim, utożsamiali się z polską kulturą i chcieli ją współtworzyć. Część krytyków zarzucała im „niepolskie” pochodzenie. Poeci stykali się na co dzień z antysemitkami atakami. Nie wszyscy Żydzi żyjący na przełomie XIX i XX wieku wybrali drogę asymilacji. W tym samym okresie bardzo popularne były ruchy, które podkreślały odrębność kulturową Żydów. Postulowano m.in. aby Żydzi mówili, tworzyli w języku jidysz. Pojawił się również ruch społeczny i polityczny, który dążył do utworzenia państwa żydowskiego na terytorium Palestyny – syjonizm. Możesz wyświetlić w klasie definicje pojęć – asymilacja i syjonizm – z portalu Wirtualny Sztetl lub rozdać je klasie, aby uczniowie i uczennice pracowali na nich w grupach.

4. Podsumowanie – podziel klasę na grupy; każda grupa losuje wybrany cytat ze spektaklu. Zadaniem grupy jest interpretacja cytatu pod kątem omówionych wcześniej zagadnień:

- „Bo pana polszczyzna, zdaniem niektórych, powinna zawierać jakiś ślad ż... Pan nie jest tylko Po. Pan jest Żypo. Rozumie pan?”
- „Takie wyspy wynajduje się tylko dla niewygodnych. Trzeba wydrapać ze skóry wszystkie znaki szczególne. Wtedy nas wpuszczają do jakiegoś zaświata w jednym kawałku.”
- „Dlatego jesteśmy tu, w rozkroku. Niektórych wręcz rozrywa. Coś im zwisa, odpada, ktoś to potem anektuje, urywają ci z duszy jakąś duchową kończynę albo przeszczepiają nerkę na obcy grunt i mówią nasze. Zawsze pomiędzy, na pasie zieleni. W schowku na miotły. Bo my jesteśmy miotłami. Do przedstawiania. I na razie tyle wymyślili, że tu nas przestawili. Na Madagaskar.”

5. Możliwość rozwinięcia lekcji:

Jeżeli chcesz rozwinąć temat z uczniami i uczennicami, pokaż im film lub filmy wyprodukowane przez Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN pt. „Historie osobiste”. Prezentują one życiorysy osób ważnych dla polsko-żydowskiej historii. Wśród prezentowanych w filmach postaci znajdują się Julian Tuwim i Zuzanna Ginczanka. Filmy będą dostępne na stronie www.polin.pl od połowy listopada 2021 roku.

Załącznik nr 1 – karta pracy dla grup

PYTANIA DO WIERWSZA „ŻYDEK” JULIANA TUWIMA:	
1. Opiszcie bohatera wiersza – małego chłopca.	2. Jak możecie scharakteryzować „pana z pierwszego piętra”? Kim jest?
Kim jest?	
W jakim jest stanie?	3. Na czym według „pana z pierwszego piętra” polega trudność jego sytuacji?
Co się z nim dzieje i dlaczego?	4. Jakie jest miejsce w społeczeństwie poety i chłopca?

PYTANIA DO WIERWSZA „ŁOWY” ZUZANNY GINCZANKI:	
1. Opiszcie myśliwych z wiersza.	2. Jaka jest atmosfera wiersza? Jakimi środkami udało się ją poetce zbudować?
Jak się zachowują w trakcie łowów?	
Jak się zachowują po zakończeniu polowania?	
Na co polują?	3. Czemu służy w wierszu użycie metafory łowów, polowania?
Kim są?	

HORROR METAFIZYCZNY

MADAGASKAR

INSPIROWANY LOSAMI WYBITNYCH POLAKÓW
ŻYDOWSKIEGO POCHODZENIA

TEKST MAGDALENA DRAB REŻYSERIA GOSIA DĘBSKA

OBSADA PAULINA MOŚ, HELENA RADZIKOWSKA, PAWEŁ RUTKOWSKI, PIOTR SIERECKI,
MATEUSZ TRZMIEL, MAREK WĘGLARSKI

ZE SPECJALNYM UDZIAŁEM GOŁDY TENCER I KRYSZTYNY CZUBÓWNY

SCENOGRAFIA L'UDMILA BUBÁNOVÁ MUZYKA IGNACY ZALEWSKI RUCH SCENICZNY AGNIESZKA KONOPKA

MULTIMEDIA MARIA PORZYC / TOMASZ JÓŹWIN REŻYSERIA ŚWIATEŁA MACIEJ IWAŃCZYK

AUTORZY SCENARIUSZY LEKCJI

MAGDALENA DZIEJMA, nauczycielka j. polskiego w VI Liceum Ogólnokształcącym im. Króla Zygmunta Augusta w Białymstoku,

HANNA KŁOSZEWSKA, koordynatorka programów edukacyjnych Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN,

PAWEŁ SZCZĘSNY, nauczyciel historii w XII Liceum Ogólnokształcącym im. H. Sienkiewicza w Warszawie.

BILETY

Teatr Żydowski im. Estery Rachel i Idy Kamińskich w Warszawie
ul. Senatorska 35 | 22 850 64 35 | kasa@teatr-zydowski.art.pl

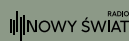
teatr.papahema.pl

facebook.com/TeatrPAPAHEMA

teatr_papahema

PARTNERZY:

HONOROWY PATRONAT:

PATRONAT MEDIALNY:

Produkcję spektaklu dofinansowano ze środków z budżetu Muzeum Historii Polski w ramach Programu „Patriotyzm Jutra 2021” oraz ze środków z budżetu Miasta Białegostoku

Teatr Żydowski w Warszawie – instytucja finansowana ze środków m.st. Warszawy i Ministerstwa Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu

Ministerstwo
Kultury
Dziedzictwa
Narodowego
i Sportu

